

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 7 - Number: 23 p. 159-172, Spring 2023

Potsdam Konferansı Sonrasında Sovyet Rusya'nın Türkiye'den Toprak Talepleri ve Boğazlarla İlgili Karşılıklı Verilen Notaların Sivas'ta Yayınlanan Ülke Gazetesine Yansımaları* **

After the Potsdam Conference, Soviet Russia's Land Requests from Turkey and the Reflection of the Mutual Notes About the Straits in the Ülke Newspaper Published in Sivas

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1243749>

Arařtırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
28.01.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
25.03.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.03.2023

Asya Studies

Doç. Dr. Turgut İleri
Amasya Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi
ABD

turgut.ileri@amasya.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-2029-1354>

Bilim Uzmanı Ömer Faruk Yazıcı
Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim
Fakültesi

ofyazici@anadolu.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8033-0365>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

** Bu makale, 2. yazar Ömer Faruk Yazıcı tarafından 1. yazar Doç. Dr. Turgut İleri danışmanlığında hazırlanan ve 2021 yılında Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Ülke Gazetesinin Yayın Faaliyetleri, Habercilik Anlayışı ve Politikaları (1945-1950)" isimli yayınlanmamış Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Öz

Bu çalışmada, 1946 yılında Sovyet Rusya'nın Türkiye'den istekleri ile iki ülke arasında karşılıklı verilen notaların Sivas'ta yayınlanan Ülke gazetesine yansımaları incelenmiştir. 17 Temmuz 1945 tarihinde başlayan Potsdam Konferansında Sovyet Rusya, Türkiye'den bir kısım toprak ile boğazların yönetiminde söz sahibi olma isteğinde bulunmuştur. Konferans sonunda, konu ile ilgili düşüncelerin toplantıya katılan devlet tarafından Türkiye'ye bildirilmesi kararı alınmıştır. Ancak Sovyet Rusya, bu karar doğrultusunda hareket etmeyerek, görüşlerini Türkiye'ye iletmeden önce Gürcü tarihçilerin iddiaları üzerinden toprak taleplerini gündeme taşımıştır. Daha sonra verdiği notalarda Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesini ihlal ettiğini, Karadeniz'de 2100 kilometre uzunluğunda sınırı bulunduğunu, kendi sınır güvenliğini sağlamanın hayati önem taşıdığını, bu yüzden boğazların güvenliğinin sağlanmasında Sovyet Rusya'nın da rol alması gerektiğini ileri sürmüştür. Türkiye verdiği karşı notada, Montrö Boğazlar sözleşmesine sadık kaldığını bildirmiş ve kendi toprak bütünlüğüne aykırılık teşkil eden Sovyet Rusya taleplerini geri çevirmiştir. Bu gelişmelerle ilgili olarak Ülke gazetesi, Türkiye'nin Sovyet Rusya notalarına verdiği tepkileri haber yapmış, köşe yazılarında notaların Türkiye ve dünyadaki yansımalarına yer vermiş, yabancı haber ajanslarının tepki ve değerlendirmelerini sayfalarına taşımıştır. Yerel bir gazete olmasına rağmen ulusal meselelerle ilgili konulara genişçe yer vermesi durumu, Ülke gazetesini önemli bir yayın organı haline getirmiştir. Bu nedenle söz konusu dönemde Türkiye-Sovyet ilişkilerini, gazetelerden takip etmek mümkün olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ülke Gazetesi, Türk-Rus İlişkileri, Montrö

Abstract

In this study, Soviet Russia's requests from Turkey in 1946 and the reflections of the mutual notes given between the two countries on the Ülke newspaper published in Sivas were examined. At the Potsdam Conference, which started on 17 July 1945, Soviet Russia demanded some territory and to have a say in the management of the Straits from Turkey. At the end of the conference, it was decided to notify Turkey about the thoughts on the subject by the state participating in the meeting. However, Soviet Russia did not act in line with this decision and brought its territorial demands to the agenda over the claims of Georgian historians before conveying its views to Turkey. In the notes given by Soviet Russia later, it was claimed that Turkey violated the Montreux Convention, it had a border of 2100 kilometers in the Black Sea, it was vital to ensure its own border security, therefore Soviet Russia should also play a role in ensuring the security of the straits. In its counter note, Turkey declared that it adhered to the Montreux Straits Convention and rejected the Soviet Russia demands that were contrary to its territorial integrity. Regarding these developments, Ülke newspaper published news on Turkey's reactions to the Soviet Russian notes and included the reflections of the notes in Turkey and in the world in its columns and carried the reactions and evaluations of foreign news agencies to its pages. Despite being a local newspaper, the fact that it covers issues related to national issues has made Ülke newspaper an important publication. For this reason, it was possible to follow the Turkish-Soviet relations in the said period from the newspapers.

Keywords: Ülke Newspaper, Turkish-Russian Relations, Montreux

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

İleri, T. & Yazıcı, Ö. F. (2023). Potsdam Konferansı Sonrasında Sovyet Rusya'nın Türkiye'den Toprak Talepleri ve Boğazlarla İlgili Karşılıklı Verilen Notaların Sivas'ta Yayınlanan Ülke Gazetesine Yansımaları. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7(23), 159-172.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye-Sovyet Rusya ilişkileri hakkında vermiş olduğu haberler nedeniyle ilgimizi çeken Ülke Gazetesi, 1945 yılında Sivas'ta "Halk Gazetecilik Türk Anonim Şirketi" tarafından günlük siyasi gazete olarak yayın hayatına başlamıştır (Nair, 1999: 113). Gazete, bir süre dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin hazırladığı altyapı ve destek ile yayın hayatını sürdürmüştür. 1959 yılına kadar yayınlanan gazete, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya siyasetinin bunalımlı günlerinde içeride istikrarı ve huzuru, dışarıya karşı ise milli egemenliği ve bütünlüğü korumaya yönelik habercilik anlayışına sahip olmuştur. Gazetenin haber kaynağı ve desteği Ankara'da yayınlanan Ulus gazetesi olmuştur. Ulus gazetesinin dolayısıyla iktidar partisinin fikirlerini Orta Anadolu ve doğu bölgelerine sorunsuz bir şekilde ulaştırmada aracılık yapmıştır (Nair, 1999: 171). Gazetede, Sivas kamuoyunun nabzını ölçmeye dayalı yerel haberlerden çok, Türk halkının nabzını ölçmeye yönelik ulusal haberleri yayınlanmıştır. Türkiye'nin dış politikasını ilgilendiren konulara ilişkin haberlere geniş ölçüde yer vermesi ve kamuoyunu doğru bilgilendirme çabası Ülke gazetesini taşrada kıymetli bir yayın organı haline getirmiştir. Bu nedenle söz konusu dönemde, Türkiye-Sovyet Rusya ilişkilerinin gazetede haber olarak verilmesi ve gelişmelerden halkın haberdar edilmesi çabası, önemli görüldüğünden çalışmamıza konu olmuştur.

Türkiye-Sovyet Rusya ilişkilerinin Ülke gazetesine yansımalarına geçmeden önce, 20. yüzyılda Türkiye-Sovyet Rusya ilişkilerine bakıldığında genel olarak üç farklı dönemin yaşandığı söylenebilir. İlk dönem, Türk Milli Mücadelesinin sürdüğü günlerde 1921 tarihli Moskova Dostluk Antlaşması ile başlayıp İkinci Dünya Savaşı döneminde Sovyet Rusya'nın Almanya ile anlaştığı döneme kadar geçen süreci kapsayan, karşılıklı iyi ilişkilerin görüldüğü dostluk devresidir. İkinci dönem, Sovyet Rusya ile Almanya'nın anlaşmasıyla başlayan ve kısa süre sonra bu anlaşmanın bozulmasından sonra Stalin'in ölümüne kadar olan süreç olup iki ülke arasında uyuşmazlıkların yaşandığı dönemdir. Üçüncü dönem ise 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra günümüze kadar gelen süreci kapsar ki bu dönemde iki ülke, birbirleri ile karşılıklı yakın ilişkiler kurmaya çalışmışlardır (Bilge, 1996: 387).

İlk dönem olarak adlandırdığımız evrede, 16 Mart 1921'de imzalanan Dostluk Anlaşması iki devleti birbirine yaklaştırmış; bununla Sovyet Rusya, Sevr Anlaşmasını reddetmiş, Misak-ı Milli sınırlarını tanımış, sınırlar az-çok belirlenmiş ve iki devlet arasında dayanışma, dostluk ve iş birliği dönemine girilmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerini Almanya'ya yaklaştırmak amacıyla imzalanan Locarno Anlaşmasının yapılması Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye, Milletler Cemiyeti'nin Musul konusunda Türkiye'nin aleyhine karar vermesi de Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya yakınlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda 17 Aralık 1925'te iki ülke arasında Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma, siyasi yakınlaşmayı sağlamış olmakla beraber ekonomi ve ticari ilişkilerin kurulup gelişmesine yeterli katkıyı sunamamıştır. Zaman zaman farklı konularda görüş ayrılıkları olmuş, bununla birlikte uluslararası ilişkilerde birbirlerini desteklemeye devam etmişlerdir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına kadar devam etmiştir (Uçarol, 1995: 563-565).

İkinci dönem olarak tanımladığımız evrede, Türkiye'nin dostluğuna önem veren Sovyet Rusya, 29 Ağustos 1939 tarihinde Almanya ile Saldırmazlık Antlaşması yaparak birlikte Polonya'yı işgal etmişler, böylelikle İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu süreçte Türkiye batılı devletlere yaklaşırken, Sovyet Rusya'nın da kendisi gibi hareket edeceğini düşünmüş, ancak aksi bir durum yaşanmıştır. Ortaya çıkan bu yeni durum, Türkiye'de endişe yaratmıştır. Ancak Alman-Rus ittifakı uzun sürmemiş, Balkanlar'da çıkar çatışmaları nedeniyle ittifak bozulmuş, Almanlar 22 Haziran 1941'de Sovyet Rusya'ya savaş ilan etmiştir (Armaoğlu, ty: 375). Alman saldırılarının başlaması üzerine Sovyet Rusya, batılı devletler ile iş birliğine girmiştir. Bu durum ise daha önceden batılı devletlerle karşılıklı yardım deklarasyonu imzalayan Türkiye'yi rahatlatmıştır. Savaşın devam ettiği 1943-1945 yılları arasında müttefik devletler farklı ülkelerde konferanslar düzenlenmiştir. Bu konferanslarda, savaşın seyri ve savaş sonrası alınacak önlemlere ilişkin görüşler ele alınmış, tartışmalar yapılmıştır. Yapılan toplantılara Rus lider Stalin de katılmıştır. Konferanslarda Türkiye'yi ilgilendiren kararlar da alınmıştır. Özellikle Rus lider, Türkiye'nin savaşa katılmasını, bunun için baskı kurulmasını ve Boğazların idaresinde Türkiye ile birlikte söz sahibi olmaya yönelik görüşlerini beyan etmiştir. Konferanslarda yapılan görüşmelerde Türkiye'ye yönelik kararların alınmasına ve bir kısım notaların verilmesine rağmen Türkiye tarafsızlığını sürdürmüştür. Sovyet Rusya, Türkiye'ye yönelik bazı isteklerini dile getirmişse de diğer devletler tarafından bu istekler kabul görmemiştir.

Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik tehdidi, 1945 yılında gerçekleştirilen Yalta Konferansı sonrasında ve Potsdam Konferansı sırasında net olarak görülmüştür. Yalta Konferansından sonra, 19 Mart

1945 tarihinde Sovyet Rusya, Türkiye'ye verdiği bir nota ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tadil edilmesini ve Boğazların ortak savunulması için deniz ve kara üssü ile bir kısım toprakların verilmesini istemiştir. Ayrıca, 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı, yürürlük bitim tarihinde tek taraflı feshedeceğini de Türk Hükümetine bildirmiştir (Özçelik, 2010: 266). Sovyet Rusya, Boğazlardaki üs ve toprak taleplerini Potsdam Konferansında da gündeme getirmiştir. Fakat bu istekler, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere tarafından olumlu karşılanmamıştır. Sonuçta, Potsdam Konferansı'nda Sovyet Rusya'nın sadece Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili talebi üzerinde bir uzlaşmaya varılmış olup konferansa katılan üç ülkenin, Türkiye ile Boğazlar konusunda ayrı ayrı görüşme yapmaları hususunda mutabık kalmışlardır (Semiz ve Akgün, 2007: 256).

Sovyet Rusya, Boğazlarda üsler elde etmek ve yönetiminde söz sahibi olmak düşüncesinde olduğundan, bunu gerçekleştirmek niyetiyle hareket ederek Boğazların yönetiminde sözde birtakım zafiyetlerin olduğunu ileri sürerek Türkiye'ye yönelik suçlamalarda bulunmuştur. Bu suçlamalara karşı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılış konuşmasında cevap vermiş ve İnönü'nün konuşması Ülke gazetesinde tam metin olarak yayınlanmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü suçlamalara şu şekilde cevap vermiştir: *"Bu tamamıyla boş bir iddiadır. Bütün ikinci cihan harbi boyunca Türkiye'nin bu bahiste bir kusuru yoktur. Eğer müttefikler boğazlar yoluyla birbirlerine yardım edemedilerse bu bizim herhangi bir tesirimizden değil, Mihverin Akdeniz yollarını denizden ve havadan 1945 senesine kadar kapalı tutabilmiş olmasındandır... İkinci cihan harbinde Montrö sözleşmesinin herhangi bir şekilde zararlı olduğunu söylemeğe imkân yoktur. Boğazların emniyetli ellerde olduğu ve bütün milletlerin menfaatine serbest geçidin hiçbir engel karşısında bulunmadığı sabit olmuştur"* (Ülke, 2 Kasım 1945: 4; TBMM Tutanak, B.1, 1.11.1945, O.1).

Bu dönemde Türkiye- Sovyet Rusya ilişkileri hakkında bir kısım dış basında ve ajanslarda da haberler yapılmıştır. Bu haberler Ülke gazetesi sayfalarına taşınarak kamuoyu bilgilendirilmiştir. Bunlardan biri, Reuters haber ajansından alınan Sovyet Rusya'nın daha önce feshedeceğini bildirdiği 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın sona erdiğine ilişkin, diğeri İsviçre'de yayınlanan Tribune de Genève gazetesinde yer alan Boğazlarla ilgili haberlerdir. Reuters'de yayınlanan haberde İngiltere'nin Boğazlarla ilgili görüşüne yer verilmiş ve *"Boğazların gelecekteki milletlerarası vaziyeti hakkında İngiliz Hükümetinin görüşü 20 Temmuz 1936 tarihli milletlerarası Montrö muahedesiyle tespit edilmiş olan Boğazlar statüsünün ancak bir milletlerarası anlaşma ile değiştirilebileceği ve Türkiye ile diğer herhangi bir devlet arasında iki taraflı bir anlaşmaya mevzu olamayacağı"* ifade edilmiştir (Ülke, 8 Kasım 1945: 1-4). İsviçre gazetelerinde yine Boğazlar ve Montrö ile ilgili yer alan haberler Ülke gazetesinin 28 Kasım 1945 tarihli sayısında şöyle yer almıştır: *"Ruslar Montrö ahkâmının tadili ile Boğazlarda bazı üsler istiyorlar. Bu da Türk diplomasisinin bildiği hikâyledir... Toprak bütünlüğünü şuurlu şekilde korumaya karar veren genç Türk Cumhuriyeti'nin Boğazlarda kimseye üs vermeğe niyeti yoktur. Son muharebede mahirane siyasetiyle Boğazların muhafazasını temin eden Türkiye'nin sulhde bu siyasetinden niçin vazgeçmesi lâzım geldiği sorulabilir"* (Ülke, 28 Kasım 1945: 1).

Benzer şekilde İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Türkiye- Sovyet Rusya ilişkilerini ele alan birçok haber yapılmıştır. Bu haberlerin en önemlilerini; savaşa girmesi için Sovyet Rusya tarafından Türkiye'ye baskı yapılması, Boğazlara ilişkin birtakım isteklerin olması ve Sovyet Rusya'nın Türkiye'den toprak talepleri, oluşturmaktadır. Söz konusu ilişkilerin, Sivas'ta yayınlanan Ülke gazetesine haber ve yorum olarak yansımaları ve gazetenin konuya önem vermesi durumu dikket çekici bulunmuştur. Bu nedenle gazete haberlerinin incelenmesi, çalışma konumuzu oluşturmuştur. Konu, gazetenin verdiği haberler doğrultusunda iki bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölümde; Gürcü tarihçilerin iddiaları üzerinden Sovyet Rusya'nın Türkiye'den toprak talepleri hakkında, ikinci bölümde; Sovyet Rusya'nın Boğazlarla ilgili talepleri ve iki ülke arasında karşılıklı verilen notalar hakkında bilgi verilmiştir.

POTSDAM KONFERANSI SONRASINDA TÜRKİYE-SOVYET RUSYA İLİŞKİLERİ VE GÜRCÜ TARİHÇİLER ÜZERİNDEN SOVYET RUSYA'NIN TOPRAK TALEPLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonra Dünya'nın iki kutuplu bir sürece evrildiği görülmüştür. Bu devrede Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarında pek değişiklik olmamış, savaşın son yıllarında olduğu gibi sonrasında da Türkiye, Sovyet Rusya'nın birtakım talepleri ile karşı karşıya kalmıştır. Taleplerin yerine getirilemeyecek nitelikte olması iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Karşılaşılan bu olumsuz durum ve sebepler Ülke gazetesinde haber olarak yayınlanmıştır.

Türkiye ile Sovyet Rusya arasında oluşan gerginlik, İstanbul'da meydana gelen bir olayla daha da artmıştır. İstanbul'da sol görüşlü yayın yapan birkaç gazeteye tepki gösteren İstanbul Üniversitesi öğrencileri, 4 Aralık 1945 tarihinde büyük bir gösteri düzenlemiş ve bu gösteri sırasında Tan, Yeni Dünya ve Fransızca yayın yapan La Turquie gazetelerinin idare binaları ile bir Rus vatandaşına ait Berrak Kitabevi'ni tahrip etmişlerdir (Armaoğlu, ty: 427). Tan gazetesi, savaş yıllarında Sovyet Rusya'yı destekleyen haberlere çok sık yer vermiştir. Bundan dolayı da gazeteye yönelik toplumda Rusya'nın Türkiye'deki temsilcisi olduğu şeklinde bir algı oluşmuştur. Sovyet Rusya'nın Türkiye'den taleplerine karşı duyulan tepkiler Tan gazetesine yönelik bir eylemin zeminini oluşturmuş ve bu olay "Tan Olayı" adıyla anılmıştır (Vural, 2008: 391).

Ülke gazetesi bu olayla ilgili olarak, "*Türk Gençliğinin Dün İstanbul'da Yaptığı Coşkun ve Heyecanlı Tezahürler*" başlıklı bir haber yapmıştır. Haberde; "*Son günlerde mütecevaz bir hal alan komünist neşriyatın gençliğin sabrını tükettiği*" ifadesini kullanarak, öğrenci gösterisini desteklemiş ve gösteri ile ilgili habere geniş yer vermiştir (Ülke, 5 Aralık 1945: 1). Ayrıca, gazetenin Yazı İşleri Müdürü ve aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Tokat Milletvekili Refik Ahmet Sevengil, "*Milliyetçi Gençliğe Selam*" başlıklı köşe yazısında, gösteri yapan gençlere şu cümlelerle sahip çıkmıştır; "*Yükseköğretim talebesinden binlerce genç ellerinde Türk bayrağı önlerinde Atatürk ve İnönü'nün resimleri, kalplerinde coşkun bir milliyet aşkı ve ateşi ile sokaklarda dolaşmışlar, birkaç solcu gazete ve derginin basımevlerine giderek tezahürlerde bulunmuşlardır... İstanbul'daki gençlerin hareketi kanun ve nizam bakımından nasıl mütalaa edilirse edilsin ruh bilgisi bakımından aziz bir hakikati ifade eder*" (Sevengil, 5 Aralık 1945: 1).

Ülke gazetesinde yer alan habere göre; İstanbul'da meydana gelen bu olaylarla ilgili Sovyet Rusya tarafından 8 Aralık 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota verilmiştir. Nota metni şu şekildedir: "*Sovyet hükümeti tarafından alınan malumata nazaran 4 Aralık günü İstanbul'da vuku bulan nümâyîş esnasında Sovyetler Birliği aleyhine defaatla hasmane sözler haykırılmış, Sovyet neşriyatının satıldığı iki kitabevi tahrip edilerek ve Sovyet kitapları imha edilmiştir. Bu hal nümâyîşe Sovyetler Birliği aleyhine hasmane bir mahiyet vermektedir. Nümâyîşçilerin yukarıda anılan hasmane hareketleri nümâyîşi himaye eden Türk polisinin herhangi bir mukabil hareketi olmaksızın vuku bulmuştur. Sovyet hükümeti Sovyetler Birliğine karşı bu kabil kuşkırtıcı hareketlere ehemmiyet vermemezlik edemez ve sözü geçen hareketlerin mesuliyetinin Türk hükümetine raci olduğunu beyan eder*" (Ülke, 16 Aralık 1945: 1-4).

Sovyet Rusya'nın verdiği notaya karşı, Türk Hükümeti'nin verdiği notada suçlamalar kabul edilmemiştir. İlgili makamların yaptığı titiz incelemeler sonucunda bu gösterilerin taraf tutulmaksızın yapıldığının tespit edildiği bildirilmiştir. Yabancı haber ajanslarında da yer aldığı üzere olayların Türkiye'de yayınlanan bazı gazetelerde çıkan haberlere karşı Türk kamuoyunun verdiği tepki ile yaşandığı iletilmiştir. Ayrıca notada, Tass Haber Ajansı temsilcisinin yanlış yönlendirmesiyle olayların Sovyet Rusya'ya karşı yapılmış bir eylem olarak değerlendirildiğine işaret edilmiştir. Yaşanan olayların tüm açıklığı ile ortada olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin iki ülke arasındaki dostluğa zarar gelmemesi için iyi niyet göstergesi olarak, farklı amaç güden kişilerin bu olaylarla ilgisinin olup olmadığının detaylı bir şekilde araştırdığı ve böyle bir durumun olmadığına anlaşıldığı, yapılan gösterilerde hiçbir şekilde, herhangi bir yabancı devletin hedef alınmadığı net bir şekilde ifade edilmiştir. Rus Hükümetine verilen karşı nota, şu cümlelerle son bulmuştur: "*Bu nümâyîşe Sovyetler Birliği aleyhine sözde muhasım bir mahiyet atfetmek isteyen haberler tamamen ve katiyen bertaraf edilmiş olduğundan ne polis kuvvetlerinin vazifelerinde bir hata, ne de evleviyetle (öncelikle) Türk Hükümetinin herhangi bir mesuliyeti bahis mevzuu olamaz.*" (Ülke, 16 Aralık 1945: 1-4).

Sovyet Rusya ile ilişkilerin gergin olduğu bu dönemde ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya Dışişleri Bakanlarının katılımıyla 16 Aralık 1945 tarihinde düzenlenecek olan Moskova Konferansı öncesinde, Sovyet Rusya'nın yönlendirmesi ile Gürcü akademisyenlerin ortaya attığı iddialar ise farklı bir gündem oluşturmuştur. Gürcistan Bilimler Akademisinden, S. Canaşiya ve N. Berdzenişvili isimli iki akademisyen, 14 Aralık 1945'te "*Gürcistan'dan Zapt Edilmiş Topraklar Geri Verilmelidir*" başlığı ile bir makale yayınlamışlardır. Makalede, Türkiye'nin işgal etmiş olduğunu iddia ettikleri bir kısım toprakların iade edilmesi talebine yer verilmiştir (Dokuyan, 2013:124).

Ülke gazetesi, Gürcülerin bu talepleri ile ilgili süreci yakından takip etmiş, dünya basınındaki yansımalarına da geniş yer vermiştir. Gazetede yer alan habere göre; makale ilk olarak 14 Aralık 1945 tarihinde Tiflis Communiste dergisinde yayınlanmıştır. Aynı zamanda bu iki Gürcü tarihçi Moskova'nın önemli gazetelerine de bir mektupla bu makaleyi göndermişler, mektup ve makale gazetelerde dört sütun halinde yayınlanmıştır. Mektupta, Gürcistan sınırındaki Batum'un güneyinde yer alan Karadeniz sahili

boyunca Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Trabzon ve Giresun'un içinde bulunduğu 170 kilometre uzunluğundaki sahanın Gürcülere iadesi istenmiştir. Söz konusu bu istek, bu topraklarda daha önceleri Gürcülerin yaşadığından söz eden Yunanlı, Romalı ve Bizanslı tarihçilerin iddialarına dayandırılmıştır. Ülke gazetesinde konu ile ilgili Reuters haber ajansında yer alan başka bir habere de yer verilmiştir. Haberde, Stalin'in, ABD Dışişleri Bakanı Byrnes ve İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'le yaptığı görüşme sonrası Sovyet gazetelerinde yayınlanan bu mektubun etkisiyle, üç büyük devletin ilgisinin İran'dan Türkiye üzerine çevrildiği belirtilmiştir. Mektupta, Türkiye'nin Gürcistan'dan aldığı iddia edilen toprakların geri verilmesi isteği yanında Türkiye, Gürcistan mimarisinin şaheserlerini tahrip, Gürcüleri de topraklarından sürgün etmekle suçlanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin savaş esnasında kendi isteğiyle Almanya'nın safına geçerek Sovyet topraklarına göz diktiği de ortaya atılan iddialar arasında yer almıştır (Ülke, 22 Aralık 1945: 1-4).

Gazetenin Yazı İşleri Müdürü Refik Ahmet Sevengil Gürcülerin toprak taleplerine tepkisini köşe yazısında şu cümlelerle dile getirmiştir; *"Türkiye hakkında Moskova'dan gelecek bu cins her haber gibi bunun da yurdumuzda yapacağı tesir saflarımızı gündün güne daha fazla sıklaştırmak, milli birliği her zamankinden daha çok sağlam tutmak lüzumunu bize bir kere daha hatırlatmış olmaktan ibarettir. Moskova konferansının toplandığı günlerde, Sovyet basınında böyle bir neşriyat hadisesi çıkarılması belki de konferans üzerinde tesir icra etmek gibi bir maksat güdüyor. Her ne olursa olsun Türkiye'nin toprakları mezada çıkarılmamıştır. Bugün Ermenistan'a, yarın Gürcistan'a şuna ve buna, küçük büyük herhangi bir devlete verilecek tek bir karşılık yerimiz yoktur"*. Sevengil ayrıca, Sovyet Rusya ile aramızda yirmi yıl süren Dostluk Antlaşmasının sona erdirilip yenilenmemesine rağmen, Türkiye'nin Sovyet Rusya hakkında kötü düşüncesinin olmadığını ve iki ülkenin iyi komşuluk etmesini istediğini, iyi komşuluk ilişkilerinin de ancak karşılıklı kötü niyet beslememekle mümkün olacağını yazmıştır (Sevengil, 22 Aralık 1945: 1).

20 Aralık 1945'te TBMM 'nde, Dışişleri Bakanlığının bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Kazım Karabekir, Rus taleplerinin kabul edilebilir olmadığını, gerekirse savaşı göze alarak kesin ve net bir şekilde Sovyet Rusya'nın taleplerinin reddedilmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi B:15, 20.12.1945, O:1). TBMM oturumundaki görüşmeleri İngiliz The Times gazetesi de şu şekilde değerlendirmiştir; *"Demek ki hatipler yalnız Kars ve Ardahan'la ilgili ilk Sovyet taleplerinden bahsetmişlerdir. Fakat bu ilk istekleri reddetmeleri Karadeniz sahili boyunca Trabzon ve Giresun'a kadar uzanan daha geniş istekler hakkında ne düşündüklerini yeter derecede gösterir"*. Konu ile ilgili olarak The Times gazetesi de Sovyet Rusya'nın son olarak Mayıs 1945'te, Montrö Boğazlar Sözleşmesinin yeniden gözden geçirilmesi ile Kars ve Ardahan'ın iade edilmesi taleplerine karşılık Türkiye'nin anlaşmaya yanaşmamasından dolayı Türkiye'ye bir uyarı olarak Gürcülerin toprak taleplerinin gündeme getirildiği yorumunu yapmıştır (Ülke, 23 Aralık 1945: 1-4).

Sovyetler Birliği'nin Gürcü tarihçiler üzerinden gündeme getirdiği toprak talepleri dünya basınında büyük yankı uyandırmış, Ülke gazetesi de yabancı haber ajanslarının değerlendirmelerine ve haberlerine günlerce geniş yer vermiştir. Gazete 23 Aralık 1945 tarihli baskısında, *"Gürcülerin Küstahça Toprak Talebi Karşısında Dünya Efkârının Derin Hayreti"* başlığı ile İngiliz ve Amerikan gazetelerinin haber ve değerlendirmelerini yayınlamıştır (Ülke, 23 Aralık 1945: 1). 24 Aralık 1945 tarihli baskısında ise İsviçre'de yayınlanan gazetelerin haberlerini sayfalarına taşımıştır. Bir İsviçre gazetesi Türkiye'nin, toprak bütünlüğüne göz dikilen istekleri reddetmekte haklı olduğunu yazmış ve *"Bugün İngilizler ve Amerikalılar askeri bakımdan kuvvetlidir. Ruslardan korkmayacak haldedirler. Artık her gün ortaya atılan yeni Rus taleplerine hayır! Diyecek zaman gelmiştir"* ifadelerini kullanmıştır (Ülke, 24 Aralık 1945: 1-6). Gazetenin 25 Aralık 1945 tarihinde yayınlanan sayısında *"Bütün Dünya Basını Emperyalist Rusların Haris Toprak İstekleri Karşısında Bizden Yanadır"* başlığı atılmış, haberde Fransız France Press Ajansında, Gürcü ve Rus isteklerinden söz edildiği ve bu istekler karşısında Türkiye'nin takınacağı tavrın değerlendirildiği bilgisi verilmiştir (Ülke, 25 Aralık 1945: 1-4). 26 Aralık 1945 tarihli baskısında da *"Rus Talepleri Karşısında Dünya Basını Ateş Püskürtüyor"* başlığı ile yine yabancı gazetelerde yer alan tepkilere yer verilmiştir. Bunlardan biri Londra siyasi çevrelerinin Rus isteklerine karşı verdiği tepkidir. Gazete değerlendirmeyi şu şekilde aktarmıştır: *"Rusya Türkiye'ye karşı açtığı sinir harbini şiddetlendirmek isteği arzusundadır. Rusya bu gibi tehditlerle Türklerin gözünü korkutarak Kars, Ardahan, Artvin ve Boğazlar üzerindeki ilk talepleri karşısında Ankara'nın aldığı vaziyeti değiştirmek istemektedir. Londra'daki tepki şudur ki, arazi bakımından yapılacak tavizlerin yeni taleplere yol açacağı idrak olunmakta ve Türkiye'nin hiçbir tavizde bulunmamak hususundaki kararı tasvip edilmektedir"* (Ülke, 26 Aralık 1945: 1-4).

Bu süreçte Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Ankara’da toplanan Türk Basın Kongresi üyelerine bir davet vermiş ve bu davette gündemi değerlendiren açıklamalarda bulunmuştur. Saraçoğlu verdiği demeçte, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye ile Sovyet Rusya’nın, Kars ve Ardahan’ın geleceğinin bir plebisitle belirlenmesine karar verdiklerini ve yapılan plebisit sonucuna göre de “*Kars ve Ardahan illerinin Türkiye’ye verilmiş değil, Türkiye’ye iade*” olduğunu söylemiş, konuşmasının devamında ise bu sıkıntılı süreçte Türkiye’ye destek veren yabancı haber ajansları ve dünya basınına şu cümlelerle teşekkür etmiştir; “*Bu profesörlerin yazdıklarına karşı bütün dünya gazete ve radyolarında görülen geniş ve sert itirazları ve Türk milletine gösterilen emniyet ve muhabbet tezahürlerini şaşmayan ve şaşmayacak dürüst politikamızın bir mükâfatı addediyor ve bunun için genel olarak dünya radyo ve gazetelerine ve özel olarak da başta İngiliz gazete ve radyoları bulunduğu halde Amerika, Yunanistan, İsviçre, Hindistan, Arap memleketleri, Fransa gazete ve radyolarına Türk Milletinin teşekkürlerini sunuyorum*” (Ülke, 7 Ocak 1946: 1-4).

CHP Şanlıurfa Milletvekili Esat Tekeli de Ülke gazetesinde kaleme aldığı köşe yazısında; Sovyet Rusya’nın dile getirdiği Boğazlarda üs ile Kars ve Ardahan’ın iadesi taleplerinin aslında Rus yayılmacılığının başlangıcı olduğuna, Gürcü profesörlerin hiçbir ciddiyet taşımayan yeni iddiaları ile isteklerin devam ettiğine değinmiştir. Yazısının devamında, Gürcü iddialarının son bulmayacağını, Sovyet Rusya’nın asıl hedefinin Türkiye ile Irak ve Musul üzerinden İngilizlerin petrol rafinerilerine ulaşmak olduğunu ifade etmiştir. Tekeli, yazısında Sovyet Rusya’nın, Türkiye ve Irak’la ilgili planlarını açığa çıkaran yeni ve çok önemli bir gelişmenin olduğunu açıklamış ve bu önemli gelişmeyi şu şekilde ifade etmiştir: “*Türkiye ve Irak’a yönelen niyetleri açığa vuran yeni ve mühim bir hâdise de Erivan bölgesinde bulunduğu söylenen yüz bin Kürt için son zamanlarda yeni bir cumhuriyet kurulmuş olmasıdır. Sovyetler, bu küçük azlığı geliştirmek için bütün gayretlerini harcamağa başlamışlardır. Erivan, Kürt hareketinin bir ocağı haline getirilmiştir. Kürt kongreleri toplanarak Kürtçe bir alfabe ve lügat hazırlamışlardır. Okullar arttırılmış, hatta göçebeleri, gittikleri yerlerde takip edebilmek için gezici okullar vücuda getirilmiştir*”. Tekeli ayrıca, son Moskova Konferansından önce toplanan Londra konferansında Rusların Oniki Ada’da da üs talep ettiğini, Anadolu’yu çevreleyen bu adalarda kurulacak Rus hâkimiyeti ile Anadolu’yu kısa kaç içine almayı hedeflediğini belirtmiş, Sovyet Rusya’nın emellerinin, “*Türkiye’nin toprak bütünlüğünü bozmak, boğazlara hâkim olmak ve Basra Körfezi’ne inmekten de ileri giden ölçüler*” olduğunu yazmıştır (Tekeli, 8 Ocak 1946: 1).

Ülke gazetesinin 23 Şubat tarihli sayısında; 22 Şubat 1946’da Avam Kamarasında konuşma yapan İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin’in, Türkiye hakkında İngiltere’nin görüşlerini açıklayan habere yer verilmiştir. Bevin konuşmasında, Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki sınır tartışmasından İngiltere’nin endişe duyduğunu belirtmiş ve Türkiye ile Rusya arasındaki sınırın herhangi bir zorlamayla çizilmediğini şu sözlerle izah etmiştir: “*Türkiye ile Rusya arasındaki hudut bir fatih tarafından değil, fakat geçen harpte mağlup bir Türkiye ile tüylerini kaybetmiş bir Rusya tarafından çizilmiştir. Binaenaleyh bunun cebren kabul ettirilmiş bir hudut olduğu söylenemez*”. Bevin ayrıca, İngiltere’nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin tadilini tetkik etmeye hazır olduğunu ancak uluslararası suyolları hususunda bazı prensiplerin göz önünde tutulması gerektiğini söylemiş, “*Türkiye’nin bir iç devlet haline geldiğini görmek istemem. İstediğim şey Türkiye’nin bağımsız ve hür bir devlet olarak kalmasıdır. Türkiye ile Rusya arasında dostluk antlaşmasının yenilendiğini görmek isterim*” cümleleriyle temennilerini dile getirmiş ve bu konuda elinden geleni yapacağını ifade etmiştir (Ülke, 23 Şubat 1946: 1-4).

SOVYET RUSYA’NIN BOĞAZLARLA İLGİLİ TALEPLERİ VE KARŞILIKLI VERİLEN NOTALAR

Savaşın sona ermesiyle birlikte, müttefik devletlerden çeşitli konularda temelden ayrı düşünüp hareket eden Sovyet Rusya, bu süreçte Türkiye’ye isteklerini içeren bir dizi notalar vermiştir. Sovyet Rusya’nın verdiği notalara cevap mahiyetinde Türkiye ile birlikte Amerika ve İngiltere de karşı notalar vermiştir. 1946 yılı içinde karşılıklı verilen bu notalar Ülke gazetesinin sayfalarında yer almıştır. Konuya ilişkin başta Türk hükümet yetkililerinin açıklamaları olmak üzere uluslararası verilen tepkiler ile gazete köşe yazarlarının eleştirisi ve yorumları gazete sayfalarına yansımıştır.

1946 yılının Ocak ayında Başbakan Şükrü Saraçoğlu yaptığı açıklamasında, Sovyet Rusya’nın resmi olarak herhangi bir talepte bulunmadığına dikkat çekmiş, aynı günlerde gazete yazarlarından Necmeddin Sadak ve Asım Us köşe yazılarında Sovyet taleplerinin resmi bir yanının olmadığını dile getirmişlerdir. Öyle ki, yeni kurulan Demokrat Parti önde gelenlerinden Celal Bayar da Amerikan

basınına yaptığı bir açıklamasında “Rivayet edilen Rus isteklerinin hakikat ile bir alakası yoktur” ifadelerini kullanmıştır (Yakut, 2013: 183). Görünürde Sovyet Rusya'nın Türkiye'den resmi talepleri yok gibi bir algı söz konusu ise de kısa bir süre sonra 8 Ağustos 1946 tarihinde verdiği nota ile Sovyet Rusya, Boğazlarla ilgili isteğini Türk hükümetine resmi olarak iletmiştir. Notada, İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'nin Alman savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine izin verdiği iddia edilerek Montrö Boğazlar Sözleşmesinin tadilini talep etmiştir. (Erden, 2014: 263).

Sovyet Rusya tarafından verilen nota, Ülke gazetesinde “Rus Notası Ankara'da Asabi Bir Hava Yarattı” başlığı altında değerlendirilmiş, haberde 9 Kasım 1936 tarihinde yürürlüğe giren sözleşmenin 20 yıllık olduğu, sözleşmenin bir maddesine göre 5 yıllık sürenin bitmesinden 3 ay önce taraflardan birinin sözleşmede değişiklik teklif etmesi durumunda bu teklifin ilgili devletlerarasında görüşülebileceği ve gerekirse uluslararası bir konferans düzenlenebileceği hatırlatılarak Sovyetler Birliği'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesinde değişiklik yapılması ile ilgili talebinin diğer ilgili devletlere de bildirildiği bilgisine yer verilmiştir. Haberin devamında, Sovyetler Birliği'nin böyle bir istekte bulunduğu, fakat bu isteğin sözleşmeye taraf diğer devletlerden bir veya birkaçının da desteklemesi gerektiği belirtilerek her fırsatta Bolşevik politikasının bir parçası olduklarını dile getiren Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan tarafından Sovyet Rusya'nın bu isteğinin desteklenme ihtimalinin yüksek olduğuna işaret edilmiştir. Böylece Montrö sözleşmesinde yer alan değişiklik şartlarının oluşturulacağı ve Boğazlar statüsünde yapılması istenen değişikliklerin görüşülmesi için yeni temasların başlayabileceği ifade edilmiştir. Haberde ayrıca, İkinci Dünya Savaşında ve savaş sonrasında oynadığı önemli rol göz önüne alındığında Amerika'nın da yapılacak yeni bir Boğazlar sözleşmesinin taraf ülkeleri arasında yer alması gerektiğinin de altı çizilmiştir (Ülke, 13 Ağustos 1946).

Ülke gazetesi 14 Ağustos 1946 tarihli sayısında, Sovyet Maslahatgüzarının 8 Ağustos'ta Dışişleri Bakanı Hasan Saka'yı ziyaret ettiğini ve bu ziyarette Boğazlarla ilgili notanın verildiğini belirtmiştir. Gazete verilen notanın tam metnini yayınlamıştır. Metinde Sovyet Rusya'nın iddialarına yer verilmiş, bu kapsamda Montrö Boğazlar Sözleşmesinin Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin güvenliğini sağlayacak şartları taşımadığı, bunun İkinci Dünya Savaşı sırasında görüldüğü, savaş sırasında savaş ve yardımcı savaş gemilerinin Boğazlardan Karadeniz'e ve aksi istikamette geçirildiklerinden ve buna dair birçok örnek verebileceklerinden söz edilmiştir. Bu durumla ilgili olarak zamanında Türk Hükümetine protestolarda bulunulduğu ifade edilerek Türkiye suçlanmıştır. İddia edilen geçiş ihlalleri ile ilgili olarak da notada şu örneklerle yer vermiştir: “9 Temmuz 1941 tarihinde Alman komutanlığı boğazlardan Karadeniz'e Seafalke adlı Alman sahil muhafaza gemisini geçirmiş ve boğazlara dair anlaşmanın ağır bir şekilde ihlali demek olan bu keyfiyet Sovyet Hükümetinin Türk Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunmasını mucip olmuştu. Ağustos 1941 ayında Türk makamları Tarvisio adlı İtalyan muavin harp gemisine Boğazlardan Karadeniz'e geçmek müsaadesini vermişlerdi... 4 Ekim 1942 tarihinde Sovyet hükümeti Almanya'nın yekûn 140 bin tona baliğ olan muavin harp gemilerini ticaret gemisi şeklinde Boğazlardan Karadeniz'e geçirmek teşebbüsünde olduğuna dair Türk hükümetinin tekrar nazarı dikkatini celbetmişti. Bu gemiler Mihver devletlerinin silahlı kuvvetlerinin ve harp malzemesinin Karadeniz'e nakline tahsis olunmuştu”. Türkiye'yi suçlayan bu iddiaların ardından devam edilerek “yukarıdaki hâdiselerin Almanya ve müttefiklerine karşı yapılan son harp esnasında Boğazlara müteallik Anlaşmanın düşman devletlerin Boğazları Sovyetler Birliği ve diğer müttefik Devletler aleyhinde harp gayeleri için kullanmalarına mâni olmadığı anlaşılmaktadır ki böyle bir vaziyetten dolayı Türk Hükümeti gayri mesul bulunamaz” sözleri ile durumdan Türk Hükümeti sorumlu tutulmuştur. Notanın devamında Potsdam Konferansına atıfta bulunularak talepler şöyle sıralanmıştır:

- 1) Boğazlar, bütün memleketlerin ticaret gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.
- 2) Boğazlar, Karadeniz devletlerinin harp gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.
- 3) Karadeniz'de sahili bulunmayan devletlere ait harp gemilerinin boğazlardan geçmesi, hususi surette derpiş edilen haller müstesna, memnudur (yasaklanmıştır).
- 4) Karadeniz'e girmek ve Karadeniz'den çıkmak için tabii su yolu olan boğazlara müteallik rejimin tesisi Türkiye'nin ve Karadeniz'e sahili bulunan diğer devletlerin salâhiyeti dâhilinde olmalıdır.
- 5) Boğazlarda ticari seyriüseferin serbestisini ve boğazların güvenliğinin temin hususunda en fazla alâkadar ve bunu icraya en kadir olmaları sıfatıyla Türkiye ve Sovyetler Birliği, İşbu boğazların Karadeniz'de sahili bulunan devletler aleyhine diğer devletler tarafından kullanılmasının önüne geçmek için bunların müdafaasını müşterek vasıtalarıyla temin ederler (Ülke, 14 Ağustos 1946: 1-2).

Sovyet Rusya'nın verdiği notayı köşesinde değerlendiren Ülke gazetesi Yazı İşleri Müdürü Refik Ahmet Sevengil; coğrafi durumu ve dünya milletlerinin genel ihtiyaç ve siyasetleri göz önüne alındığında Boğazlar meselesinin hemen hemen bütün büyük devletleri de ilgilendirdiğine değinerek Boğazlara verilecek idare şeklinin bu büyük devletlerin de katılacağı bir toplantıda, Türkiye'nin kendi toprakları üzerindeki hâkimiyetini asla bozmayacak şekilde tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sevengil, Sovyet Rusya'nın teklifinde yer alan beşinci maddeyi kastederek şunları yazmıştır: “*Sovyet tekliflerinden asıl bir tanesi vardır ki, bunun kayıtsız şartsız reddedilmesinde elbette Türk Milleti müttefiktir. Bu, boğazların icabında Türklerle Sovyetler tarafından birlikte müdafaa edilmesi neticesine varacak olan taleptir. Türkiye Cumhuriyeti orduları, her zaman her türlü şartlar içinde kendi topraklarını korumaya muktedirdir. Karışık bir ifade içinde boğazlardan askeri üs istemek manasına geldiğinden bir kimsenin şüphe etmeyeceği bu teklif Türk Devletinin hükümlerine açıkça bir tecavüz teşkil eder ve aramızda bir konuşma konusu dahi olamaz*” (Sevengil, 14 Ağustos 1946: 1-2).

Sovyet Rusya'nın verdiği nota, Türkiye'de olduğu kadar tüm dünyada da büyük tepki ile karşılanmıştır. Uluslararası haber ajansları ile yabancı gazete ve radyolarında bu nota ile ilgili haberlere geniş yer verilmiş, dünya kamuoyu bu konu ile meşgul olmaya başlamıştır. Ülke gazetesi bu süreci de yakından takip etmiştir. 14 Ağustos 1946 tarihli sayısında “*Dünya Radyoları ve Basını Ne Diyor*”, 16 Ağustos 1946 tarihli sayısında “*Sovyet Notası Karşısında Dünya Matbuatı*” ve 17 Ağustos 1946 tarihli sayısında ise “*Bütün Dünya Basını Boğazlar Meselesinde Türkiye'yi Destekliyor*” başlıklı haberleri ile dünya basınında yer alan haber ve yorumları sayfalarına taşımıştır. Türkiye'ye verilen uluslararası destek ise Ülke gazetesinde yayınlanan bir haberde şu şekilde ifade edilmiştir: “*Bizi memnun eden cihet şudur ki kendi hükümlerine hakları üzerinde hudut kabul etmez bir hassasiyet gösteren Türkiye'nin bu samimi duygusu ve kesin kararı her tarafta anlaşılmalı ve tam bir takdirle karşılanmıştır. Rusların bu teklifinin hükümlerine haklarımızı ciddi bir tecavüz teşkil ettiği hususunda bütün dünya efkârı ittifak halindedir... Bilhassa İngiliz ve Amerikan basını, son Rus notasını yalnız Türkiye'nin istiklaline değil, milletlerarası güvenlik teşkilatına ve barış fikrine karşı bir tecavüz telakki etmektedir*”. Haberin devamında “*Rus notasının uyandırdığı yankıları aksettiren dünya basınıımızın yazılarını sırasıyla sütunlarımıza alıyoruz*” ifadesi kullanılarak, Daily Telegraph gazetesinin “*Rusya Batılı Büyükleri Bertaraf Etmek İstiyor*”, The Scotsman gazetesinin “*Türkiye Kendi Hükümlerini Korumayacaktır*” ve Kahire'de yayınlanan Le Journal D'egypte gazetesinin “*Boğazlar Meselesi*” başlıklı haberlerine yer verilmiştir (Ülke, 16 Ağustos 1946: 1-4). Ülke gazetesinin 17 Ağustos 1946 tarihli sayısında yayınlanan Londra basın servisinin haberinde, İngiltere'nin verdiği tepkilerin daha çok Rus notasının dördüncü ve beşinci maddesi ile ilgili olduğu belirtilmiş, verilen notanın ilk üç maddesinin Amerikan teklifleri ile benzerlik gösterdiği, fakat dördüncü ve beşinci maddelerin teklif edilen değişikliklerin Montrö Sözleşmesinde revizyondan ziyade yeni bir sözleşme yapılmasını içerdiği bilgisine yer verilmiştir. Habere göre; dördüncü maddede, Boğazlar rejiminin tespitinde yalnız Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin yetkili olması ileri sürülerek Montrö Sözleşmesinde imzası bulunan diğer devletler ve bu arada İngiltere devre dışı bırakılmaya çalışılmış, böylece Amerika'nın taraf olmasının da önüne geçilmiştir. Bu konuda İngiltere, Montrö Sözleşmesinin revizyonu için ilgili tarafların katılımı ile gerçekleştirilecek bir uluslararası konferansın toplanmasının daha uygun olacağı görüşünü savunmuştur. (Ülke, 17 Ağustos 1946: 3).

Sovyet Rusya, Boğazlar meselesinin görüşülmesinde Amerika ve İngiltere'yi devre dışı bırakma düşüncesini verdiği notadaki tekliflerinde açığa vurmuştur. Sovyet Rusya'nın takip ettiği politikayı kabul etmeme konusunda, Türkiye ile birlikte Amerika ve İngiltere'de kararlı olduklarını Sovyet Rusya'ya verdikleri karşı nota ile göstermişlerdir. Rus notasına karşı ilk cevap mahiyetinde nota veren ülke 19 Ağustos 1946 tarihinde Amerika olmuştur. Daha sonra 21 Ağustos 1946 tarihinde İngiltere ve 22 Ağustos 1946 tarihinde Türkiye karşı notalarını Sovyet Rusya'ya iletmişlerdir (Köse, 2019: 1138). Sovyet Rusya'nın kabul edilemez bu teklifleri neden yaptığını CHP Sivas Milletvekili Necmeddin Sadak, “*Rusya Teklifini Nasıl Ortaya Attı?*” başlığı ile Ülke gazetesinde yayınladığı köşe yazısında şu şekilde açıklamıştır: “*Türkiye'nin pek tabii olarak reddedeceği, İngiltere ve Amerika'nın dahi asla kabul etmeyecekleri böyle aşırı bir iddiayı Sovyet Rusya ne cesaretle ileri sürdü? Sovyet Rusya'ya bu cesareti veren İngiltere ile Amerika'nın bugüne kadar gösterdikleri sabır ve tahammüldür*” (Sadak, 18 Ağustos 1946: 1). Ülke gazetesi, konuyla ilgili The Observer gazetesinde yer alan habere de yer vermiştir. Söz konusu gazetenin haberine göre; İngiltere, Sovyet Rusya'nın teklifi ile ilgili görüşünü bir notayla yakında Türkiye'ye bildirecektir. Notanın içeriği ise şu şekilde izah edilmiştir; “*İngiliz Hükümeti bu notasında Boğazlarda askeri üsler tesisi hakkındaki Sovyet tekliflerine muhalefet edecek ve Boğazlar müdafasının*

yalnız Türkiye'ye veya Birleşmiş Milletler iş birliği ile Türkiye'ye taalluk eden bir mesele olduğu hususunda ısrar edecektir" (Ülke, 20 Ağustos 1946: 1-4).

Ülke gazetesi, konu ile ilgili Amerika'nın Sovyet Rusya'ya verdiği notayı "Amerika Rusya'ya Kesin İfadeli Bir Nota Verdi" başlığı ile sayfalarına taşıyarak Amerikan notasının dünya basınındaki yansımalarına da geniş yer vermiştir. Gazetede yer alan habere göre; Amerikan Hükümeti, Boğazların müdafaasına ortak olma konusundaki Rus taleplerinin kabul edilebilir olmadığını Sovyet Rusya'ya bildirmiş ve aynı zamanda Ankara'daki Amerikan Büyük Elçisi de Amerika'nın görüşünü Türk Hükümetine iletmıştır. Aynı haberde yer alan Britonova ajansından bir muhabirin yazısı ise şu şekildedir: "Emin bir kaynaktan öğrenildiğine göre, Amerika bu notasında, Boğazların Türkiye ve Rusya tarafından müşterek müdafaası ve Boğazlar kontrolünün yalnız Karadeniz'e sahildar devletler tarafından icra edilmesi hakkında Sovyet Rusya'nın ileri sürdüğü tekliflerin kabul edilemeyeceği bildirilmiştir" (Ülke, 21 Ağustos 1946: 1-4). Amerikan notasının tam metni Ülke gazetesinin 22 Ağustos 1946 tarihli sayısında yayınlanmıştır. Amerikan notasında; 2 Kasım 1945 tarihinde ABD tarafından Türkiye'ye verilen nota ile 7 Ağustos 1946 tarihinde Sovyet Hükümeti tarafından Türkiye'ye verilen nota karşılaştırıldığında, Sovyet notasının ilk üç maddesinin Amerikan notasıyla örtüştüğünden bahsedilmiş, notanın devamında dördüncü ve beşinci maddelerle ilgili itirazlara yer verilmiştir. Dördüncü madde ile ilgili olarak; Boğazlar meselesinin, Amerika'yı da ilgilendiren uluslararası bir mesele olduğu ve yalnızca Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin içinde olduğu bir Boğazlar rejimi teklif edilerek Amerika ve diğer ülkelerin bu rejimin dışında bırakılmasının kabul edilemeyeceği, net bir şekilde ifade edilmiştir. Beşinci madde ile ilgili olarak Amerika'nın görüşü notada şöyle yer almıştır: "Sovyet hükümetinin notasında zikredilen beşinci teklif, Türkiye ile Sovyetler Birliğinin boğazların müdafaası vasıtalarını teşkilatlandıracağı yolundadır. Hükümetimizin kati mütalaası şu merkezdedir ki Türkiye Boğazların müdafaasında başlıca mesul kalmağa devam etmelidir. Eğer boğazlar bir müteceviz tarafından bir tecavüz tehdidi mevzuu teşkil edecek olursa doğacak durum milletlerarası güvenlik için bir tehdit ve Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi tarafından harekete geçilmesi için bir sebep teşkil edecektir. Sovyet hükümetinin notasında Birleşmiş Milletlere hiçbir atf mevcut değildir. Amerika'nın durumu şudur ki Boğazlar rejimi Birleşmiş Milletler icap ettiği şekilde münasebettar kılınmalı ve Birleşmiş Milletlerin prensip ve gayreti ile tamamıyla kabili telif olacak şekilde işlemelidir" (Ülke, 22 Ağustos 1946: 1-4).

Ülke gazetesi 23 Ağustos 1946 tarihli sayısında, ABD'den sonra İngiltere'nin de Sovyet Rusya'ya bir nota verdiği haberini okuyucularına duyurmuştur. Haberde, İngiltere'nin verdiği nota metninin muhtemelen yayınlanmayacağından söz edilmiştir. İngiltere'nin verdiği notada da Rus notasının dördüncü ve beşinci maddelerine karşı itirazların bulunduğu ihtimalinin yüksek olduğuna değinilmiş, İngiltere'nin Boğazlar meselesinin çözümünde ilgili tüm devletlerin taraf olması gerektiği düşüncesinde olduğu belirtilmiştir (Ülke, 23 Ağustos 1946: 1-4).

Sovyet Rusya'nın verdiği notaya Türkiye cevabını 22 Ağustos 1946 tarihinde iletmış ve Ülke gazetesinde, Türkiye'nin notasının Sovyet Rusya'nın Ankara Büyükelçisine iletiği haberi yayınlanmıştır. Habere göre; Dışişleri Bakanlığımıza çağrılan Rus maslahatgüzarına Türkiye'nin notası iletilmiştir. Ayrıca İngiliz, Amerikan, Fransız büyükelçileri ile Montrö Sözleşmesinde imzası bulunan diğer devletlerin elçileri Dışişleri Bakanlığında Umumi Kâtip Feridun Cemal Erkin'i ziyaret etmişler ve Sovyet Rusya'ya verilen cevabi notanın bir nüshası bu ülkelerin elçilerine de verilmiştir (Ülke, 23 Ağustos 1946: 1). Diplomatik üslupla yazılan Amerikan ve İngiliz notalarının aksine Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya verdiği nota yedi sayfayı bulan manifesto özelliğinde olmuştur (Köse, 2019: 1139). Ülke gazetesi 23 Ağustos 1946 tarihli sayısında Türkiye'nin verdiği notaya geniş yer vermiştir. Gazetenin haberine göre; Türk notasında, İkinci Dünya Savaşı esnasında Boğazlardan hileli geçiş yapıldığına dair Türkiye'yi suçlayıcı iddialara uzun açıklamalarla cevap verilmiştir. Sovyet Rusya'nın iddialarında yer alan ve Alman ticaret bandırası taşıyan Seafalke adlı geminin silahla donatılmadığı ve savaş amaçlı kullanılacağını gösteren hiçbir emareye rastlanmadığı izah edilmiştir. İtalya bandıralı Tarvisio gemisinin ise İtalya Dışişleri Bakanlığı ile yapılan yazışmalar neticesinde hileli geçiş yaptığı tespit edilip ikinci defa Çanakkale Boğazına geldiğinde geçişine izin verilmediği, telsiz cihazları mühürlenerek 25 gün Çanakkale limanında tutulduğu ve geminin 22 Eylül 1941 tarihinde Akdeniz'e döndüğü açıklanmıştır. Hatta, bu geçişe izin verilmediğinden dolayı Rus Büyükelçisinin Türkiye'ye Sovyet Hükümetinin teşekkürlerini ilettiği de belirtilmiştir. Ems ve Kriegtransport tiplerindeki gemilerin geçişiyle ilgili suçlamalara da detaylı cevap verilen notada şu açıklamaya da yer verilmiştir: "Nezaret ve kontrolün fevkalâde güç şartlar içinde birkaç nadir gemi sözleşmenin geçişine cevaz verdiği şekle bürünerek Boğazlardan hile ile geçebilmiş ise de Türkiye Cumhuriyeti daima hüsnüniyetle hareket ederek bu husustaki taleplerden

haberdar olur olmaz hilenin tekerrürüne mâni olacak tedbirlerin alınmasına müsaraaat (girişimde bulunma) eylemiştir.” Sonuçta, Boğazlara gelen gemilere, Montrö Sözleşmesinde belirtilen şartlara göre karar verilip sözleşmeye uygun bir şekilde geçiş izni verildiği izah edilerek Türkiye’ye yönelik suçlamaların kabul edilmediği bildirilmiştir. Notada, Sovyet Rusya’nın istekleri ile ilgili olarak ise; ilk üç maddenin 2 Kasım 1945 tarihli Amerikan notası ile benzerlik gösterdiğine değinilmiş, Amerika’nın yaptığı teklifleri Türk Hükümeti’nin de uygun bulduğu ve Amerikan tekliflerinin “*bazı şartlar ve ihtirazi kayıtlar altında müzakereye esas teşkil*” ettiği ifade edilerek bu cevabın Sovyet Rusya için de geçerli olduğu iletilmiştir. Buna karşın teklif edilen dördüncü maddede yer alan “*diğer bütün ilgili devletlerin hariç bırakılması suretiyle yalnız Türkiye ile Karadeniz’de sahili bulunan devletlerin tanzimine iştirak edecekleri yeni esaslara istinaden derpiş edilmiş yeni bir Boğazlar rejimi*” talebinin bu haliyle Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ni imzalayan ve taraf olan imzacı ülkelerin yok sayılması ve haklarının ihlal edildiği anlamına geldiği belirtilmiştir. Sovyet Rusya’nın üstü kapalı Boğazlarda üs talep ettiği beşinci madde ise; “*İşbu Sovyet teklifi, millî bakımdan Türkiye’nin hiçbir suretle feragat edemeyeceği ve takyidini kabul eyleyemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırıdır. Aynı teklif uluslararası bakımdan da çok ciddi itirazlar davet etmektedir. Bu teklifin kabulü, Türkiye’nin boğazlarda oynadığı muvazene ve irtibat unsuru rolünün sona ermesi ve Karadeniz devletlerinin sözde güvenliğinin, Türkiye’nin güvenliğinin imhası üzerine kurulması demek olacaktır. Türkiye Hükümeti, 7 Ağustos tarihli notada ileri sürülen yeni güvenlik sisteminin karşılayacağı Sovyet endişelerinin künhüne (işin özüne) varamamaktadır. Cumhuriyet Hükümeti, memleketi, nereden gelirse gelsin, her tecavüze karşı, var kuvvetiyle müdafaa vazifesinin kendisine ait olduğu kanaatindedir. Tarih, Türkiye’nin dâhil olup Türk Milletinin memlekete karşı vazifesini yapmadığı hiçbir harp misali kaydetmemiştir. Binaenaleyh, memleketin güvenliğini dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdiye karşı sağlamak üzere bütün gerekli tedbirleri almak Türkiye’ye aittir*” ifadeleriyle kesin olarak reddedilmiştir (Ülke, 24 Ağustos 1946: 1-3).

Ülke gazetesinde yer alan diğer bir habere göre; Türkiye’nin Sovyet Hükümetine verdiği nota metni uluslararası haber ajanslarında yerini almış ve büyük bir sempati ile karşılanmıştır. Bu davada gerek savunma gerekse iddia kısımlarında Türkiye’nin haklı olduğu tüm uluslararası radyo kanallarından duyurulmuş, ayrıca ilk üç madde dışındaki “*son tekliflerin tamamıyla Türk egemenlik ve istiklaline açık bir taarruz ettiği, buna hürriyet sever insanlık dünyasının katiiyen razı olmayacağı*” ifade edilmiştir (Ülke, 25 Ağustos 1946: 1). Gazete, Gazette De Lausanne gazetesinin spot başlığında “*İcap ederse Türkler Hükümranlıklarını Silahları ile de Korumasını Bilirler*” ifadesini kullandığı haberinde, yabancı gazetelerde yayınlanan yorum ve köşe yazılarına geniş yer vererek Türk notasının dünyadaki yankılarını sayfalarına taşımıştır. Ayrıca “*Gazeteler Arasında*” başlıklı köşesinde Tanin gazetesinden Hüseyin Cahit Yalçın’ın, Cumhuriyet gazetesinden Nadir Nadi’nin ve Vakit gazetesinden Asım Us’un Türk notası ile ilgili değerlendirmelerini yayınlamıştır. Hüseyin Cahit Yalçın “*Alman hücumu bütün azameti ile Rusya’yı alt üst ederken Türklerin Rusya’ya karşı gösterdiği hayrihah dostluğa karşı Moskova nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Ancak bu tehlike geçtikten sonradır ki Rus ayısı turnaklarını ve dişlerini gösterdi*” ifadeleriyle Rusya’yı sert bir şekilde eleştirmiştir. Nadir Nadi ise: “*Cevabımız Sovyet Rusya’yı tatmin etmeyecektir. Çünkü biz dünya milletlerinin birlik ve güvenini hedef tutan prensiplere göre hareket ederken Sovyet hükümeti kendi emelleri uğruna bu güveni feda etmekten çekinmeyen bir zihniyet taşıyor*” ifadeleri ile görüşlerini belirtmiştir (Ülke, 26 Ağustos 1946: 2-4).

Sovyet Rusya’nın Türkiye’ye yönelik emperyalist düşüncelerle yayılmacı bir politika izlemesi ve karşılıklı restleşmelerin olması, Türkiye ile Sovyet Rusya’yı savaşın eşiğine getirmiştir. Konu ile ilgili olarak gazete yazarlarından Refik Ahmet Sevengil’in Sovyet Rusya’nın hedefleri ile ilgili değerlendirmesi dikkat çekici olup Sevengil köşe yazısında; “*Eski Rus imparatorluğunun bütün yayılma, genişleme ihtiraslarına varis ve sahip olduğunu açıkça ortaya koymuş olan Sovyetlerin, hakiki maksatla İstanbul Boğazlarını ele geçirmek olduğuna göre Montrö antlaşmasının tadili yolunda açılacak bir müzakere, Ruslar için bu maksadı elbette sağlamayacaktır. Ruslar İstanbul Boğazlarında hiç değilse askeri üslere sahip olmak, Türk toprağına silahlı kuvvetler yerleştirmek isteğindedir. Bu suretle bir yandan bizi içeriden yıkağa bir yandan Akdeniz ve Avrupa üzerinde tesir ve nüfuz icra etmeğe çalışabileceklerini zannetmektedirler*” değerlendirmesini yapmıştır. Yapılacak müzakerelerin Sovyet Rusya’ya bu fırsatı vermemesi durumunda ise bize karşı silaha sarılabilme ihtimaline değinmiş “*Böyle bir tecavüze uğradığımız takdirde elbette ve derhal silahla karşı koyacağımız ve kanımızın son damlasına kadar mücadele edeceğimizin*” altını çizmiştir. Sevengil köşe yazısında, yaşanan bu sürecin üçüncü dünya savaşına sebep olabileceğine işaret ederek durumu şöyle izah etmiştir: “*Altı yıl süren dünya savaşından sonra ortada halledilmemiş büyük bir dava vardır; o da Amerika ve Avrupa demokrasileriyle Sovyetlerin*

arasındaki menfaat ihtilâflarıdır. Bizim meselemiz de ihtilâflar serisine zam ve ilâve edilmiş bir yenisini teşkil ediyor. Sovyetler bize karşı bir harp açmak cüretinde bulunacak olurlarsa bu hiç şüphesiz Üçüncü Dünya Harbi'nin başlangıcı olacaktır” (Sevengil, 27 Ağustos 1946: 4).

Türkiye'nin verdiği cevabi notanın yankıları devam ederken Sovyet Rusya 24 Eylül 1946'da Türkiye'ye yeni bir nota daha vermiştir. Rus Hükümeti verdiği notada; İkinci Dünya Savaşı esnasında Boğazlarda geçiş ihlallerinin yaşandığı iddiasını uzun açıklamalar eşliğinde yinelemiş ve Montrö Sözleşmesinin yetersiz kaldığını şu cümlelerle belirtmiştir: “Bütün bunlar Montreux Sözleşmesiyle tespit edilen Boğazlar rejiminin, Karadeniz Devletlerinin güvenlik icaplarına uymadığını ve Boğazların Karadeniz Devletleri aleyhine kullanılmasına mâni olabilecek şartları temin etmediğini teyit eylemektedir. Sovyet Hükümetinin fikrinde, Türk Hükümetinin verdiği izahat bu neticeyi yalanlamamıştır”. 7 Ağustos 1946 tarihli notada teklif edilen isteklerden ilk üç maddenin bazı ihtirazi kayıtlar altında da olsa görüşmeye açılmasını kabul eden Türk Hükümetine memnuniyetlerini ileten Sovyet Rusya, dördüncü madde ile ilgili de şu açıklamayı yapmıştır: “Sovyet Hükümeti her şeyden evvel kapalı deniz olmak itibarıyla Karadeniz'in hususi vaziyeti üzerine Türk Hükümetinin dikkatini celbetmek ister. Bu vaziyet Karadeniz Boğazlarının ancak mahdut adette devletlerin, yani birkaç Karadeniz devletlerinin sahillerine müncer olan bir su yolu teşkil eylediğini ifade eder... Bir kapalı deniz olan Karadeniz'e müntehi bulunan bu boğazların rolü meselâ Cebelitarık veya Süveyş Kanalı gibi adetleri mahdut devletlere geçit vermeyip, bilindiği gibi cihanşümul mahiyette olan dünya su yollarından farklıdır... Kapalı bir deniz olan Karadeniz'e götüren Karadeniz Boğazlarına gelince, her şeyden evvel Türkiye'nin, Sovyetler Birliğinin ve diğer Karadeniz devletlerinin hususî durumlarına ve güvenliklerine tekabül edecek bir boğazlar rejiminin tesisi doğru görülmektedir.” Sovyet Rusya notasında ayrıca, 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşmalarına atıfta bulunarak bu antlaşmalara göre, Karadeniz ile Boğazların statüsünün belirlenmesi görevinin sadece Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin temsilcilerinden oluşacak bir konferansa verildiğini ve isteklerinin bu antlaşmalara da uygun olduğunu ileri sürmüştür. 7 Ağustos 1946 tarihli notadaki isteklerin beşinci maddesi ile ilgili olarak ise; İkinci Dünya Savaşı esnasında Mihver Devletlerine ait savaş gemilerinin Boğazlardan Karadeniz'e geçerek Sovyetler Birliğine saldırdığı iddia edilerek benzer şekilde Goeben ve Breslau isimli kruvazörlerin de 1914'te Boğazlardan Karadeniz'e geçerek Rus Donanmasını ve Karadeniz Limanlarını bombaladığı hatırlatılmıştır. Türkiye'nin Boğazların güvenliğini sağlamada yeterli olmadığı iddiasında ısrar edilerek Sovyetler Birliği'nin Karadeniz'de çok önemli noktaları da içeren 2100 kilometre uzunluğunda sınırı bulunduğu, kendi sınır güvenliğini sağlamanın hayati önem taşıdığını, bu yüzden Sovyetler Birliği'nin de Boğazların emniyetinin sağlanmasında rol alması gerektiği ileri sürülmüştür (Ülke, 29 Eylül 1946: 1-3).

Sovyet Rusya'nın verdiği son notayı köşe yazısında değerlendiren Refik Ahmet Sevengil, 1921 yılındaki antlaşmalarda imzası bulunan ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer devletlerin bugün Sovyet sömürgesine girdiğinden bahsederek Karadeniz'e kıyısı olan devletler arasında konuşulacak Boğazlar meselesinin çok da adil şartlar altında çözüme ulaşamayacağını yazmıştır. Ayrıca, Sovyet Rusya'nın kendisi ve sömürgelerinin güvenliği için Boğazlarda Türk Ordusu ile birlikte Sovyet Ordusu bulundurma teklif ettiğine değinmiş ve bu teklifin “Sovyetlerin durumunu emniyette bulundurmak için Türkiye'nin emniyetinin feda edileceği” anlamına geldiğini belirtmiştir (Sevengil, 30 Eylül 1946, 1-2).

Sovyet Rusya'nın verdiği bu son notaya ilk cevap veren ülke yine ABD olmuştur. Ülke gazetesinde yer alan habere göre; 9 Ekim 1946 tarihinde Moskova'daki Amerikan Büyükelçisi tarafından Amerikan notası Rus Hükümetine iletilmiştir. Notada, Potsdam Konferansı görüşmelerine değinilmiş ve konferansta alınan kararlar hatırlatılmıştır. Bu bağlamda: “Potsdam anlaşması Montrö mukavelenamesinin tadilini teşekkül etmek üzere Birleşik Amerika Devletleri de dâhil olmak üzere bütün ilgili devletlerin iştirak edecekleri bir konferansa faydalı bir başlangıç olarak sadece Türkiye hükümetiyle bir görüş teatisini sarahatle derpiş etmekteydi” denilmiştir. Ayrıca, Boğazlar rejiminin, sadece Karadeniz'e kıyısı olan devletleri değil ABD de dâhil olmak üzere diğer devletleri de ilgilendiren uluslararası bir mesele olduğunun 19 Ağustos 1946 tarihli Amerikan notası ile bildirildiğine vurgu yapılmış, Boğazların güvenliğinden Türkiye'nin birinci derecede sorumlu olduğu, oluşabilecek bir tehlike ve tehdit durumunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin müdahale edeceği bir kez daha tekrarlanmıştır (Ülke, 12 Ekim 1946: 1-4).

Türkiye, Sovyet Rusya'nın ikinci notasına cevabını 18 Ekim 1946 tarihinde vermiş olup notanın birer nüshası ABD ve İngiltere'ye de iletilmiştir (Ülke, 19 Ekim 1946:1). Türkiye'nin verdiği notada; İkinci Dünya Savaşı sırasında, Montrö Sözleşmesinin Türkiye'ye yüklediği görevin Türk Hükümeti

tarafından her zaman layıkıyla yerine getirildiği, Sovyet Rusya tarafından iddia edilen geçiş ihlallerinin Montrö Sözleşmesinin ikinci ekindeki eksikliklerden kaynaklandığı, bu konuda Sovyet hükümetinin tereddüt ve iddialarının devam etmesi durumunda gerekirse Türkiye'nin bir hakem önünde bunu ispatlayabileceği ifade edilmiştir. Konu ile ilgili açıklamaların devamında, önceki notalarda olduğu gibi Sovyet Rusya'nın iddiaları ayrıntılı şekilde cevaplanmış, nota teatilerinin devam etmesinin faydalı ve uygun olmayacağına altı çizilmiş ve şu ifadelerle de karşılıklı nota düellosuna son nokta konmuştur: *“Türk hükümetinin fikrinde Potsdam Konferansı'nın temenni ettiği hazırlayıcı çalışmalar, ilk önce ABD ve Büyük Britanya Hükümetlerinin Ankara'ya yapmış oldukları tebliğler ve sonra da aynı konu hakkında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında vuku bulan nota teatisiyle, bugün fiilen tamamlanmış bulunmaktadır. Onun için, Cumhuriyet Hükümeti, bu suretle yapılmış olan temasların Türkiye ile bahis mevzuu üç devletten her birinin boğazlar meselesi karşısındaki durumlarını sarahatle ve yeter derecede açıklamış olduğu kanaatindedir”*. Sovyet isteklerinin dördüncü ve beşinci maddeleri ile ilgili olarak Türk Hükümetinin 22 Ağustos 1946 tarihli notasındaki açıklamaların aynen geçerli olduğu ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden görüşülmesi için Sovyetler Birliği, ABD, İngiltere, Fransa ve mezkûr sözleşmede Japonya hariç, diğer imzası bulunan devletlerin katılımıyla toplanacak bir konferansa Türkiye'nin de iştirak edeceği iletilmiştir (Ülke, 22 Ekim 1946: 1-4).

Bu gelişmelerin ardından Sovyet Rusya, Türkiye'nin verdiği son notaya bir karşılık vermemiştir. Notadan bağımsız olarak Montrö Boğazlar sözleşmesinin yenilenmesi veya Boğazların statüsü ile ilgili bir istekte bulunmamıştır. Sözleşme mevcut haliyle yürürlükte kalmıştır. (Dokuyan, 2013: 130).

1945-1946 yıllarında yaşanan bu olumsuz diplomasi trafiği, nota teatileri ve Sovyet Rusya'nın Türkiye'den talepleri Türk-Sovyet ilişkilerine oldukça zarar vermiş, Stalin'in ölümüne kadar iki ülke arasındaki buzlar erimemiştir. Ancak Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği olumlu bir adım atabilmiştir. 30 Mayıs 1953'te Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov, iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin devam etmesi ve karşılıklı güven sağlamak için Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşından sonra gündeme getirdiği toprak ve Boğazlarla ilgili taleplerinden vazgeçtiğini Türk Büyükelçisine iletmiştir (Erden, 2014: 267). Olumlu yönde cereyan eden bu gelişmelerin ardından Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış, savaş sonrası dönemde yaşanan nota alıp verme süreci de son bulmuştur.

SONUÇ

Türkiye- Sovyet Rusya ilişkilerinde gergin havanın zirve yaptığı, uluslararası diplomasi trafiğinin yoğun yaşandığı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Sivas'ta yayın hayatına başlayan Ülke gazetesi dönemin uluslararası ilişkilerini yakından takip etmiştir. Bu kapsamda Türkiye-Sovyet Rusya ilişkileri, gazetenin ele aldığı, üzerinde durduğu ve haber yaptığı konulardan biri olmuştur. Gazete, CHP'nin yayın organı olması dolayısıyla gelişmelerden ve hükümetin dış politikasından bölge halkını haberdar etme imkânına sahip olmuştur. Ayrıca, uluslararası haber ajanslarının ve yabancı gazetelerin yayınlarını da yakından takip ederek bu yayınlarda yer alan Türkiye ile ilgili haberlere de sayfalarında geniş yer vermiştir. Gazete yayın politikasına uygun olarak, yaşanan sürecin dünyada uyandırdığı yankıları güncel olarak Türk kamuoyuna ulaştırmıştır. Dönemin zor ve kısıtlı imkânları ile yayın hayatını sürdürmüş olan gazetenin, sorumlu gazetecilik anlayışı ile hareket ettiği ve görevini layıkıyla yerine getirmiş olduğu görülmüştür. Bu durum, gazetede yer alan haberlerin veriliş şekli ve yorum içeriklerinden anlaşılmaktadır. Dikkate değer bir diğer husus; sözkonusu dönemde Türkiye-Sovyet Rusya ilişkilerinin gazetede ayrıntılı bir şekilde haber yapılmış olmasıdır.

Ülke gazetesindeki haberlerden anlaşıldığı üzere, Sovyet Rusya'nın notalarında teklif ettiği Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına aykırı istekleri ile Boğazlarla ilgili talepleri Türkiye'de ve tüm dünyada tepki ile karşılanmıştır. Dünya kamuoyunun Rus istekleri karşısında Türkiye'ye destek verdiği, yabancı gazetelerde yayınlanan haber ve yorumlarda açıkça görülmüştür. Türkiye'nin attığı kararlı tutumu ve uluslararası baskılar neticesinde Sovyet Rusya, isteklerinde ısrar edememiş ve geri adım atmak zorunda kalmıştır. Fakat yaşanan krizi atlamak adına ABD ile yakınlaşan Türkiye bundan sonraki süreçte Amerikancı bir dış politika takip etmek zorunda kalmıştır. Dış politikada yaşanan bu önemli gelişmeleri ve Türkiye'nin siyasi ilişkilerini yerel bir gazete olan Ülke gazetesinden takip etmek mümkün olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsızlığını korumaya yönelik politika izleyen Türkiye'nin, savaş sonrası dönemde uluslararası sistem içinde yalnız kaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin yalnızlığını fırsata çevirmek isteyen Sovyet Rusya, Potsdam Konferansında alınan karar gereği Türkiye'ye verdiği notalarla,

Akdeniz'de hâkimiyet kurma planlarını hayata geçirmek istemiştir. Ayrıca Boğazlar Statüsünün uygulanmasında ABD ile İngiltere'yi devre dışı bırakmayı amaçladığını açık olarak göstermiştir. Sovyet Rusya'nın emellerinin, ABD ile İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmesi ve oluşan Rus tehdidine karşı Türkiye'nin kendisine müttefik arayışları, Türkiye ile batılı devletlerin birbirine yaklaşmasına gerekçe oluşturmuştur. Dolayısı ile 1945-1946 yılları Türkiye'nin yoğun diplomatik ilişkiler yaşadığı yıllar olmuştur. O dönemin Dış Politikasını ve Siyasi Tarihini ilgilendiren olayları anlatan basılı eserler bulunmakla birlikte, olayların ve gelişmelerin en sıcak haliyle basın aracılığı günü gününe sunulması, gazetelerin işlevlerinin çok kıymetli olduğunu göstermektedir. Basın ve yayın kuruluşu olarak faaliyet gösteren Ülke gazetesinin de bu devrede konuya ilişkin bilgiler vermesi, gündemde tutması ve kamuoyunu aydınlatması, sorumluluğunu en iyi şekilde yerine getirdiğini göstermektedir.

Yazarlık Katkısı

Araştırmamız iki yazarlı bir çalışmadır. Yazarların her birinin katkısı %50 oranındadır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışmanın verileri kaynak taramasına dayalı olarak toplandığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, F. 20. *Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*, (11. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Bilge, S., Gönübol, M., Sar, C., Esmer, A. Ş., Sander, O., Ulman A.H., Bilge, A. S., Sezer, D. & Kürkçüoğlu, M. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal.
- Dokuyan, S. (2013). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(18), 119-135.
- Erden, Ö. (2014). II. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Rusya'nın Boğazlarla İlgili Talepleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 256-268.
- Köse, İ. (2019). Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1125-1148.
- Nair, G. (1999). *1878-1999 Sivas Basını*. Sivas: Dilek.
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(29), 253-269.
- Sadak, N. (1946, 18 Kasım). Rusya Teklifini Nasıl Ortaya Attı? *Ülke*, 1.
- Semiz, Y., Akgün, B. (2007). Dostluktan Krize: İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk-Rus İlişkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(14), 239-270. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28425/302740> adresinden 09.01.2023 tarihinde erişildi.
- Sevengil, R.A. (1945, 22 Aralık). Türkiye Toprakları Mezada çıkarılmamıştır. *Ülke*, 1.
- Sevengil, R.A. (1945, 5 Aralık). Milliyetçi Gençliğe Selam. *Ülke*, 1.
- Sevengil, R.A. (1945, 8 Kasım). Sovyetlerle Anlaşmamız. *Ülke*, 1.
- Sevengil, R.A. (1946, 14 Ağustos). Sovyetler Bizden Ne İstiyorlar. *Ülke*, 1-2.
- Sevengil, R.A. (1946, 27 Ağustos). Ruslar Zor Yoluna Gidecekler mi? *Ülke*, 1-4.
- Sevengil, R.A. (1946, 30 Eylül). Sovyetlerin Faydasız Bir Israrı. *Ülke*, 1-2.
- TBMM Tutanak Dergisi Dönem VII, Toplantı 3 c. 20 (Kasım 1945), 256-260.
- TBMM Tutanak Dergisi Dönem VII, Toplantı 3 c. 20 (Kasım 1945), 3-9.
- Tekeli, E. (1946, 8 Ocak). Kars ve Ardahan isteği bir başlangıç mıdır? *Ülke*, 1.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*. İstanbul: Filiz.
- Ülke (12 Ekim 1946). *Amerikan Notası Rusya'ya Verildi*, s.1-4.
- Ülke (13 Ağustos 1946). *Rus Notası Ankara'da Asabi Bir Hava Yarattı*, s.1.
- Ülke (14 Ağustos 1946). *Sovyet Notasının Tam Metni*, s.1-2.
- Ülke (14 Ekim 1946). *Amerikan Notası Sovyetlere Bir İhtardır*, s.1-2.
- Ülke (16 Ağustos 1946). *Sovyet Notası Karşısında Dünya Matbuatı*, s.1-4.
- Ülke (16 Aralık 1945). *İstanbul Nümayişlerine Dair Sovyet Rusya'nın Notası ve Bizim Cevabımız*, s.1-4.
- Ülke (17 Ağustos 1946). *Bütün Dünya Basını Boğazlar Meselesinde Türkiye'yi Destekliyor*, s.3.
- Ülke (19 Ekim 1946). *Boğazlar Meselesi Etrafında Daha Açık Bir Konuşma*, s.2.
- Ülke (2 Kasım 1945). *Türkiye savaş yıllarında ödevini yapmıştır; tenkitler yersizdir*, s.1-4.

- Ülke (20 Ağustos 1946). *Boğazların Müdafası Yalnız Türkiye'ye Ait Meseledir*, s.1-4.
- Ülke (21 Ağustos 1946). *Amerika Rusya'ya Kesin İfadeli Bir Nota Verdi*, s.1-4.
- Ülke (22 Ağustos 1946). *Amerikan Cevabı Beyaz Saray'da Hazırlandı*, s.1-4.
- Ülke (22 Aralık 1945). *Gürcüler bizden Toprak İstiyormuş*, s.1-4.
- Ülke (22 Ekim 1946). *Sovyet Rusya'ya Verilen Notamızın Tam Metni*, s.1-4.
- Ülke (23 Ağustos 1946). *Cumhuriyet Hükümeti Bütün Dünyanın Beklediği Cevabı Verdi*, s.1.
- Ülke (23 Ağustos 1946). *İngiliz Notası da Dün Verildi*, s.1-4.
- Ülke (23 Aralık 1945). *Gürcülerin Küstahça Toprak Talebi Karşısında Dünya Efkârının Derin Hayreti*, s.1-4.
- Ülke (23 Ekim 1946). *Boğazlar Meselesi ve İngiliz Görüşü*, s.1.
- Ülke (23 Şubat 1946). *Dün Avam Kamarasında Konuşan Bevin Türkiye Hakkında İngiliz Görüşünü Açıkladı*, s.1-4.
- Ülke (24 Ağustos 1946). *Türk Notasını Neşrediyoruz*, s.1-3.
- Ülke (24 Aralık 1945). *Ruslara Hayır Diyecek Zaman Artık Gelmiştir*, s. 1-6.
- Ülke (25 Ağustos 1946). *Türk Notası Bütün Dünya'da Derin Bir Sempati Uyandırdı*, s.1.
- Ülke (25 Aralık 1945). *Bütün Dünya Basını Emperyalist Rusların haris toprak istekleri karşısında bizden yanadır*, s.1-4.
- Ülke (26 Ağustos 1946). *Türk Kararı Takdir Ediliyor, Ruslar da Şiddetle Suçlandırılıyor*, s.4.
- Ülke (26 Ağustos 1946). *Türk Notası*, s.2.
- Ülke (26 Aralık 1945). *Rus Talepleri Karşısında Dünya basını ateş Püskürüyor*, s.1-4.
- Ülke (28 Kasım 1945). *Boğazlar Hakkında*, s.1.
- Ülke (29 Eylül 1946). *Sovyet Rusya Mukabil Notasını Verdi*, s.1-3.
- Ülke (5 Aralık 1945). *Türk Gençliğinin Dün İstanbul'da Yaptığı Coşkun ve Heyecanlı Tezahürler*, s.1.
- Ülke (7 Ocak 1946). *Başbakanımızın Gazetecilerimizle Yaptığı Konuşma*, s.1-4.
- Ülke (8 Kasım 1945). *Sovyetlerle Aramızdaki Anlaşmanın Süresi Dün Gece Yarısı Sona Erdi*, s.1-4.
- Vural, M. (2008). II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak "Tan" Gazetesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 381-395.
- Yakut, K. (2013). II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Talepleri ve Türk Basınının Tutumu. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 0(35), 169-186.